

KADINLAR, YÜKSEKÖĞRETİM VE İŞ GÜCÜ PİYASASI: İRAN ÖRNEĞİ¹

WOMEN, HIGHER EDUCATION AND LABOUR MARKET : CASE OF IRAN

Somayyeh RADMARD²

Öz

Günümüzde vasıflı ve uzman insan gücü ülkelerin ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasının en önemli unsuru olarak sayılmaktadır. Bu nedenle, işgücüne nitelik ve bilgi kazandıran eğitim olanaklarının bir ülkenin vatandaşları arasındaki “eşit” dağılımı oldukça önemlidir. Eğitim olanaklarının cinsiyetler arasında dağılımı da en az toplumsal sınıflar, bölgeler, eğitim tür ve düzeyleri arasındaki dağılımı kadar önemlidir. Kadınların yükseköğretime olan erişimlerinin iyileştirilmesinin toplumsal kalkınma ve ekonomik büyümeye olumlu etkileriyle beraber daha adil ve eşitlikçi toplumsal ilişkiler kurulmasının geçerli araçlarından biri olduğu genellikle kabul edilmektedir. Kadınların karşılaştıkları bu ayrımcılık, kendi özgür seçimlerinden ziyade onların yükseköğretimlerine ve iş bulma sürecinde karşılaştıkları kurumsal engellerden kaynaklanmaktadır. Bu çalışmada, yükseköğretimde toplumsal cinsiyet ayrımcılığı sorunu, işgücü piyasasında kadınlara karşı olan önyargı İran özelinde kadınların durumu vurgulanarak tartışılmaktadır. Araştırma betimsel bir değerlendirmedir. Veri kaynakları istatistik kurumlardan alınmıştır. İstatistik kurumu ve milli eğitim araştırma verileri kullanılarak, kayıt oranı grafiklerinin cinsiyet, öğrenim gördüğü bölüme göre büyük farklar gösterdiği ortaya konulmuştur. Cinsiyete dayalı fark, özellikle lisansüstü öğrenimde, fen ve tıp bilimlerinde belirgindir. Diğer bir bulgu ise kadınların erkeklere göre daha az işgücüne katılma oran ve olasılığına sahip olmasıdır. Bu yüzden bu çalışmada eğitilmiş kadınların işgücü piyasasına katılım oranları, ayrıca toplumsal cinsiyet eşitliğinde yükseköğretimin rolünü, özellikle bu alanda sayıları her gün artan kadın öğrenciler açısından eleştirel olarak değerlendirmeyi de amaçlamaktadır.

Anahtar Sözlükler: İran, Yükseköğretim Kurumları, Kadın Eğitimi, İş gücü piyasasında kadın, Cinsiyet

Abstract

Workforce qualities have been being regarded as one of the most important indicators of the countries' economic, social and cultural development. The “equal” distribution of educational opportunities among the citizens of a country is important because of the fact that most of the time only through education workforce can

1 Çalışma, yazar tarafından 15-17 Mayıs 2013 tarihinde düzenlenen “IIIRD International Conference on Critical Education Symposium” da sunulmuş ve yayın için düzenlenmiştir.

2 Yrd. Doç. Dr. Somayyeh RADMARD, İstanbul Aydın Üniversitesi, somayyeh92@yahoo.com

acquire knowledges and skills. Distribution of educational opportunities between genders is also as much important as the distribution of them among classes, regions, types and levels of education. Improvement of women's access to higher education is considered to be one of the most effective instruments of not only the social development and economic growth but also of the construction of just and equal social relations. In this study, social gender discrimination in higher education is argued via emphasizing the situation of women in Iran. This study is based on descriptive research. Data's were taken from the institutions keeping the statistics of Iran. Relevant datas indicate that enrollment rates differ substantially between gender groups and due to levels and types of education. Differences in enrolment rates between gender groups are apparent especially in postgraduate level and in natural and medical sciences. In this study, authors first argued the historical course of Iranian Education System and then the existing situation of higher education in Iran was critically evaluated within the context of social gender equality.

Keywords: *gender discrimination, equality of opportunity in education, higher education, Women in Labour Market, Iran*

1.GİRİŞ

Eğitim ve eğitim yatırımları ve insan sermayesi gücü, kalkınmanın önemli bir unsuru olarak kabul edilmektedir. Kadınların ekonomik ve sosyal yaşama daha fazla katılmaları, kalkınma ve büyümeden daha fazla pay almaları ve aile içindeki konumlarının iyileşmesinin sağlanması gelişmişliğin gereğidir. Bu çağda insan gücü, eğitim düzeyin artması ve becerikli işgücünden yararlanma geçmişe oranla daha fazla önem kazanmıştır. Yükseköğretim her ülkenin iktisadi, siyasi ve kültürel süreçlerinin unsurlarından biridir. İran'da ise toplumun sosyal-kültürel koşullarıyla uyumsuzluk ve kadın eğitiminde cinsiyet ayrımcılığı ile ilgili sorunların var olması, kadınların işgücü niteliğini olumsuz etkilemekte ve iktisadi açıdan onları dezavantajlı duruma düşürmektedir (Sarokhani, 2002: 178). Dünyada gelişmekte olan Afrika, Asya ve Latin Amerika gibi ülkelerde kadının eğitim düzeyinin yükseltilmesi onun statüsü, toplumsal refahı ve iktisadi gelişimi hızla ilerletmiştir (Salehi, 2001: 125). Ancak İran'da cinsiyet temelli ayrımcılık kadınların toplumda etkinlik gösterme hakkını kazanmanın önündeki en zorlu engellerden biri olarak varlığını sürdürmektedir (Amadzade, 2003). Oysa toplumlar ve ülkeler arası kalkınmanın en önemli ölçütlerinden biri "toplumsal cinsiyet eşitliğidir. Kalkınma sürecinde kadınların daha çok kaynağa ve refaha erişiminin artması, onların iktisadi büyümeye katkı koymalarını mümkün kılmaktadır (Şekuri Rad, 2001). Bir çok uzman görüşüne göre kadınların kalkınma kaynaklarına sınırlı erişimi yoksulluk ve nüfusun hızlı büyümesinin en önemli nedenlerinden sayılmaktadır. Dünyanın yoksul toplumunun % 70'ini kadınlar oluşturmaktadır (Ecevit, 2003). Dünyanın okuma-yazma bilmeyen nüfusunun üçte ikisini kadınlar oluşturmaktadır. Okuma yazma bilmeyen kadınların yüksek oranda olması toplumsal ayrımcılığın en önemli göstergelerinden birisidir ki bu durum onların çalışma ve gelir olanaklarını kısıtlamaktadır ve onları ev yaşamına mahkum etmektedir. Bu da kadınların iktisadi refahının azalmasına ve erkeklere daha çok bağımlılığa yol açmaktadır. Bir çok çalışmada kadınların eğitim düzeyi ile hamile kalma oranı, çocuk ölümü, evlenme yaşı, çalışma olanakları, anne ölümleri arasında anlamlı ilişkiler kurulmuştur (Amiriyanzade, 2004). Bu yüzden gelişmekte olan ülkeler için kadın eğitimine yatırımın toplumsal getirisi yüksektir Güneydoğu Asya ülkelerinde yapılan bir çok araştırmaya göre, bu ülkeler kadınların sosyal ve kültürel konumlarını güçlendirmek, eğitim

imkanlarından eşit biçimde yararlanmalarını sağlamakla toplumsal ve ekonomik büyüme yollarında büyük başarılar elde etmişlerdir (Kameron vd., 2001: 466). Alınan eğitimin cinsiyete göre dağılımını dünya ölçeğinde karşılaştıran veriler göstermektedir ki; İran'da kadınların yükseköğretim düzeyinde okullaşma oranı erkeklere göre oldukça düşüktür. Ayrıca İran'da kadının toplumsal statü gelişiminin gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında beklenen düzeyde olmadığını söylemek olasıdır.

İran'da eğitimde toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve bu sorunun geldiği noktayı belirlemek amacıyla İran'daki mevcut durum çeşitli göstergelerle ve karşılaştırmalar yaparak analiz edilecektir. İzleyen bölümde, kadınların eğitime erişimindeki zorluklar ve işgücü piyasasında kadınların karşılaştıkları engeller ve bu engellerle mücadele için alınan önlemler belirtilecektir.

1.1.İran Eğitim Sisteminin Kısa Tarihi

Eski İran'da ilk üniversite milattan önce üçüncü yüzyılda kurulmuştur. Buna rağmen, İran'da çağdaş üniversite kurumsallaşması uzun bir geçmişe sahip değildir. Çağdaş üniversite yapısına sahip olan ilk üniversite yirminci yüzyılda kurulan Tahran Üniversitesi'dir. Bu üniversite 1934 yılında açılmıştır. Sonraki yıllarda ise İsfahan, Şiraz ve Meşhet gibi ülkenin diğer önemli kentlerinde başka üniversiteler açılmıştır (Bazargan, 2002).

1934 yılında İran'da eğitim ilköğretim, orta öğretim ve yükseköğretim kademeleri olmak üzere üç ana düzeyde sürdürülmekteydi. Bu yıllarda Maarif Bakanlığı yükseköğretimin denetiminden, yurt dışına öğrenci gönderilmesinden sorumludur ve yükseköğretim kurumları, sanayinin ihtiyacı olan insan gücü ihtiyacını sağlamaya yönelik olarak faaliyet göstermektedir. Bununla birlikte bu yıllarda ilk öğretmen yetiştirme merkezleri kurulmuştur (Ferestekhah, 2000). Bu dönemde, yükseköğretim kurumlarının sadece devlet politikalarının siyaset malzemesi yapılması, kadınlara karşı eşit fırsatların yaratılmaması, kültürleşme ve toplumsallaşma çalışmalarının geciktirilmesi, yükseköğretim programlarında iş hayatından kopuk geleneksel yöntemlerin uygulanması yükseköğretim sisteminin yetersizliğinin nedenleridir.

İran'da özel yükseköğretim kurumları ise altmışlarda faal olmuştur. 1960 yılında özel sektörün katkısı okul öncesi eğitimde % 84.7, ilköğretimde % 7.4, ortaöğretimde %19.2 ve yükseköğretimde ise % 21 idi. Bu yıllarda nüfusun her yüz bin kişisinden öğrenci sayısı 400 kişiye ve kadınların payı yükseköğretimde sıfırdan %30'a ulaşmıştır. Yükseköğretim kurumlarının % 56.2 gibi büyük bir kısmının Tahran kentinde toplanması ve ülkenin diğer noktalarında az sayıda yükseköğretim kurumu olması, İran eğitim sisteminin yükseköğretim düzeyinde karşı karşıya olduğu sorunlardan birisidir. Ayrıca yükseköğretim kurumlarında uygulanan eğitim programları, bu programlarla yetiştirilen insan gücü ile işgücü piyasasının ihtiyaçları arasında nicelik yönünden bir uyum görülmemektedir. Örneğin sosyal bölümlerde öğrenim gören öğrenci sayısı % 49 iken, tıp bölümünde % 10 ve ziraatta % 4'dür. Özel yükseköğretimin de eğitim türlerine göre dağılımının benzer olduğu görülmektedir. Özel yükseköğretim kurumlarının % 70'i sosyal bilimler alanında eğitim vermektedir.

Sayısal anlamda 1973-1978 yılları arası verilere bakıldığında, bu dönemlerde yükseköğretim nicelik ve nitelik yönünden gelişmiştir. Öğrenci sayısı her yüz bin nüfustan, 4865 kişiye ulaşmıştır. 26 üniversitede 87 fakülte ile üniversite dışında 228 yükseköğretim kurumu ve 1374 eğitim bölümü açılmıştır. Kadınların yükseköğretime erişimi % 32'ye ulaşmıştır ve diğer özel yükseköğretim kurumlarında kadınların yükseköğretime ulaşması %50 olmuştur. Ancak bu dönemde liselerden mezun olan binlerce diplomalıdan sadece

% 16.8'i yükseköğretime alınmışlardır. Bununla birlikte kamu ve özel yükseköğretim kurumlarının bölümlerinin yetersizliği ve yükseköğretim politikalarına büyük ölçüde devlet tarafından müdahale edilmesi, bu durumun önemli sebeplerindendir. Sonuç olarak yükseköğretim kültürel, sosyal, toplumsal ve ekonomik kalkınmayı gerçekleştirebilecek nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi görevinden büyük ölçüde geri kalmıştır (Ferestekhah, 2000).

1978-1988 yılları arasında İslam devrimi ile birlikte dini beklentilerin ülke yükseköğretim stratejisinin önüne konulması ve yükseköğretimin merkezileştirilmesi sorunları daha da büyümüştür. Özellikle 23.12.1978 tarihinde üniversite kurumları tamamen devletin hâkimiyeti altına girmiştir. 1988 yılı ve sonrasında başlatılan planlı çalışmalar neticesinde yükseköğretim kurumları günümüze kadar büyük gelişmeler göstermiştir. Bununla birlikte üniversite kurumlarının özerklik düşüncesi güçlenmeye başlamıştır. Bu gelişmeler beraberinde mesleki teknik eğitimin de kurumsal bir yapıya kavuşturulmasını kapsamıştır (Ferestekhah, 2000). Bunların yanı sıra yükseköğretim düzeyindeki sistem; Devlet Üniversiteleri, Devlet Sağlık Üniversiteleri, İslam Özel Üniversiteleri, Gayri-İntifayı Üniversiteleri, Mesleki ve Teknik Üniversiteleri, Uzaktan Öğretim Üniversiteleri, Milli Eğitime bağlı Yükseköğretim Merkezleri, devlete ve bakanlıklara bağlı Yükseköğretim Merkezleri, Elektronik Üniversiteler ve Açık Öğretim Merkezleri olarak 9 grupta yapılandırılmıştır (Bazargan, 2002).

İslam devriminden sonra 1978 yılında devlet devrimin hedeflerini gerçekleştirmek için üniversitelerin değişimi görevini ele almıştır. Diğer taraftan yükseköğretimin ihtiyaç duyduğu insan gücünün yetişmesine katkı sağlayacak yükseköğretimin yayılmasını gündeme getirmiştir. Bu doğrultuda İslam devrimi ilkelerine uygun yeni üniversite kurumlarının kurulması düşüncesi devrimin ilk yıllarından beri ülke politikacıları arasında tartışılıp ve incelenmiştir (Moaseye Pejohesh ve Bernameriziye Amuzeshe Aleye, 1988).

1.2.İran Eğitim Sistemindeki Kadınların Durumu

1978 yılında İslam devriminden sonra devlet sisteminin bilimsel yaklaşımdan yoksun olması, İslami kültürel devrim, üniversitelerin kapanması, savaş ve savaş bölgelerinden göç ve ailelerin sosyal ve iktisadi sorunlarından dolayı kadınlar çok zarar görmüşlerdir. Böylece 1988-1989 yıllarında 1978-1979 yıllarına göre vasıflı insan gücünün dağılımındaki eşitsizlikler Artmıştır.

Geleneksel kültür, kadınlar için ikinci sınıf bir rol dayatmaktaydı ve hala da dayatmaktadır. Bu kültür, ebeveynlerin çocuklarını eğitime şeklini ve hatta kadınların kendilerine bakışını olumsuz etkilemektedir. Geleneksel kültür ve yapı ancak evde (eş ve anne rollerinde) birinci rolü kadına vermektedir. Öyle ki bazı öğrenim türlerine kadınların kabul edilmesi ve bazı mesleklerde kadınların çalışması kısıtlanmıştır. Bu kültürün etkisi altında kadınların kendileri de bazı eğitim düzey ve türlerinin ve mesleklerin onlara uygun olmadığını ve üstesinden gelemeyeceklerini düşünmektedirler. Bu durumun sonucu olarak örneğin ortaöğretimde kadınların öğrenim durumu 15-19 yaş grubu için 1976 yılında % 28.2'iken 1986 yılında % 18.9'a azalmıştır (Bozeri, 2002).

Diğer taraftan, ortaöğretimde kadınların gayri-safi kayıt oranları 1988 yılında % 69.1'den 1998 yılında % 90.9'a yükselmiştir (planlama ve yönetim kurumu, 1999). Sonuç olarak, 1997-98 yılında, ortaöğretim programından kadın mezun oranı % 57.6 ve üniversiteye hazırlık programında kadın öğrenci mezun oranı % 59.8'e ulaşmıştır ve erkeklerin önüne geçmiştir (İran istatistik kurumu, 2002). Kadınların bilincinin artması ve onların vatandaşlık haklarının artması ile 1993 yılında Yükseköğretim Bakanlığı tarafından kadınların

yükseköğretim hakları ile ilgili kanunlardaki kısıtlamalar giderilmiştir (Bozeri, 2002). Sonuç olarak, kadınların yükseköğretime talepleri artmıştır (Khamse, 2000; Hagigi ve Akberi, 2005; Saber ve diğerleri, 1995; İrejizad 2000; Salehi, 2001; Kazemi Pur, 2001; Bozeri, 2001; Vedadhir, 2002; İmani ve Merdiha, 2002; Ferstekhah, 2004; Gaini, 2006). 1971-1972 öğrenim yılında kadın öğrenci sayısı toplam öğrenci sayısının % 29.7'sini oluşturmaktadır. Bu durum 20 yıl önceye kadar yani 1993-1994 yıllarına kadar devam etmiştir. Kadın öğrenci sayısının artması 1994-1995 yıllarından sonra olmuş ve 2004-2005 öğretim yılında % 30.5'den % 53.9'a ulaşmıştır. Böylece İran yükseköğretiminde kadınların payı 10 yıl içinde 2004-2005 öğretim yılında % 23.4 artışla sonuçlanmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Kadın Öğrencilerin Sayısı ve Üniversiteye Kabul Oranlarının Dağılımı

Öğrenim yılı	Üniversiteye kabul edilenlerin oranı		Öğrenci sayıları	
	Ülke genelinde	Yükseköğretim bakanlığı	Ülke genelinde	Yükseköğretim bakanlığı
1965-1966			23.7	
1969-1970			24.7	
1971-1972			29.7	
1976-1977			29.8	
1977-1978	%31.5		30.9	
1991-1992	%28.9		29	
1992-1993	%29.7	27	28.2	26.3
1993-1994	29.5	29	28.5	26.9
1994-1995	34.0	34	30.5	29
1995-1996	37.3	37.1	32.6	31.6
1996-1997	42.6	43.4	36.1	35.7
1997-1998	43.1	45.7	38.2	39.3
1998-1999	45.6	48.9	41.9	43.3
1999-2000	48.3	52.3	44.1	46.4
2000-2001	50.5	55.6	47.2	50.6
2001-2002	51.9	58.3	49.7	53.4
2002-2003	52.8	59.6	50.9	55.7
2003-2004	53.9	59.7	50.9	55.7
2004-2005	53.7	59.4	53.9	59.5

Kaynak: Moesseye pejohesh ve bernameriziye amuzeshe aliye İran , 2008

2002-2003 öğretim yılında ilk kez ülkenin öğrenci nüfusunda kadınların oranı erkeklerin oranının üstüne çıkmış ve İslam Azad üniversitelerinde (özel üniversiteler) % 50.38'e ulaşmıştır (Merkeze Amare İran, 2002).

Yükseköğretime erişime ilişkin olarak geleneksel olarak erkeklere has kabul edilen bölümlere kadınların erişimi konusunda da dünya genelinde araştırmalar yapılmıştır. Genel olarak üniversitelere yüksek talebin devamı, kadınların kayıt oranının artmasının sonucu olarak görülmektedir. 1992 ile 2000 yılları arası istatistiklerin incelenmesi sonucunda VanValey (2001, s. 4), "2000 yıllarda Kuzey Amerika'da lisans öğrencilerin % 55'ini kadınlar oluşturmaktadır" bilgisini vermektedir .

VanValey'ye göre (2001) lisans üstü programlarda da kadınların katılımı ve başarıları artmıştır. Örneğin tüm üniversite bölümlerinin doktora programlarında öğrenim gören öğrencilerin oranları 1982-1983 öğretim yılında % 33'den 1995-1996 öğretim yılında % 39'a ulaşmıştır. Ayrıca sosyal bölümlerde, 1980-1981 öğretim

yılında doktora öğrencilerin % 64'ünü erkekler oluşturmaktaydı. Halbuki bu oran 1994-1995 öğretim yılında erkekler için % 49.2'e düşmüştür. Bu arada 1955-1977 öğretim yıllarında kadınların payı sırasıyla % 51.6 ve % 52.1 olarak gerçekleşmiştir (Vanvaley, 200: 1-8).

Yükseköğretimde gayri-safî kayıt oranları açısından, bir çok gelişmiş ülkede, kadınların oranı toplam kadın ve erkek oranına göre daha fazladır. Bu oran 1955 yılında Kanada'da toplam kadın ve erkek için % 88, Amerika'da % 81, Norveç'te % 50, Danimarka'da % 48, Fransa'da % 51, Rusya'da % 43, Ukrayna'da % 41, Bulgaristan'da % 41, Polonya'da % 25'di. Ancak bu oran sadece kadınlar için Kanada'da % 97.8, Amerika'da % 91.8, Norveç'te % 66, Danimarka'da % 51.1, Fransa'da % 57.2, Rusya'da % 48.5, Ukrayna'da % 46.4, Bulgaristan'da % 49.9, Polonya'da % 28.5'idi. Böylece adı geçen ülkelerin hepsinde, yükseköğretimde gayri-safî kayıt oranı kadınlar için toplam kadın erkek oranına göre daha yüksektir, halbuki İran'da, tersidir. Aynı yılda yükseköğretimde gayri-safî kayıt oranı toplam kadın ve erkekler için % 18 ve kadınlar için % 12.8'di (UNIECO, 2001).

Diğer taraftan, İran'da devrimden sonra, mühendislik, fen ve ziraat gibi eğitim bölümlerinde kadınlar için kültürel inkılap komitesi tarafından cinsiyet sınırlılıkları konuldu (Ferestekhah, Mokhtari, 2001). Bununla birlikte kadınlar ve erkekler için ayrı kotalar belirlendi. Öyle ki bazı bölümlerde kadınların payı % 10 ile 20 arasındaydı (Bozeri, 2002). Ayrıca, kültürel inkılap komitesinin 61/12/26 yasasına göre devrim komitelerinin üyelerine, gazi ve askerler için fazla payların ayrılmış olması, sınırlılıkları kadınların aleyhine Artırmıştır. Sayılar, bu sürecin sonucunda vasıflı insan gücü dağılımında toplumsal cinsiyet ayrımcılığına işaret etmektedir (Ferestekhah, 2000). Son zamanlarda yapılan araştırmalar da, yükseköğretimde kadınların katılımında eşitsizlikler ile birlikte olduğunu gerçeğini ortaya çıkarmıştır (İrejizad, 1995; Mohemmedi, 1995; Halk, 1995; Ğiyasi, 2000; Salehi, 2001; Kazempor, 2001; Bozeri, 2002; İmani ve Merdani, 2002; Ferestekhah, 2004; Mahbub ve Taheriyani Ferd, 2005). Diğer bir ifade ile nicel artış nitel artma ile birlikte olmamıştır. Kadınların üniversitedeki öğrenim gördükleri bölümlerde, genel öğrenim gruplarında ve farklı öğrenim aşamalarında katılım durumlarında eşitsizlikler görülmektedir.

Sayısal anlamda 2005-2006 öğretim yılında verilere bakıldığında, kadınların toplam öğrenci sayısı içindeki oranlarının ön lisans, lisans, yüksek lisans, mesleki doktora (Tıp) ve doktora sırasıyla % 40.8, % 62.3, % 36.6, % 56.8, % 27.1 olduğu görülmektedir. Lisans programlarında en çok kadın öğrenci sayısı Tıp fakültelerindedir. Ön lisans programında kadın öğrenciler erkek öğrencilere göre daha az yer almaktadır. Üç öğrenim düzeyine Lisans, yüksek lisans ve mesleki doktora programlarına (Tıp ve sağlık bölümleri) bakıldığında, öğrenim düzeyi arttıkça kadınların katılımının azaldığı görülmektedir. Lisans düzeyinde bir erkek öğrenci için iki kadın öğrenci bulunmaktadır. Ancak yüksek lisans programında bu oran tersinedir. Her iki erkek öğrenci başına bir kadın öğrenci düşmektedir. Mesleki doktora aşamasında erkeklerin sayısı kadınların üç katına ulaşmıştır. Her bir kadın öğrenci için üç erkek öğrenci düşmektedir (Tablo. 2).

Tablo 2. Öğrenimin Farklı Düzeylerine Kadınların Katılımı (2005-06 Öğretim Yılında)

Öğrenim bölümleri	Ön lisans	Lisans	Yüksek lisans	Mesleki doktora	Doktora
Sosyal bilimler	52.2	67.1	39.4		21.7
Fen bilimler	70.7	68.1	50.9		31
Ziraat ve tarım	33.9	59.8	56.4		16.5

Mühendislik	24.3	29.4	17.5		12.2
Tıp	78.8	77.5	52.7	56.8	36.6
Tasarım	77.2	65.6	49.3		25.9
Bölmelerin hepsi	40.8	62.3	36.6	56.8	27.1

Kaynak: Moesseye pejohesh ve bernameriziye amuzeshe aliye iran, 2008.

Evlilik, anne olmak, geleneksel ev görevlerinde kadınlara rollerin biçilmesi gibi nedenler, kadınların akademik kariyer ve eğitim içi hizmet gibi bazı fırsatlardan mahrumiyetleri (sadece erkeklere özgü olan fırsatlar) kadınların yükseköğretime ulaşmasına rağmen lisansüstü öğrenim programlarında erkeklere göre daha az fırsatlara sahip olmalarına sebep olmuştur.

1.3.İran’da Kadınların İşgücüne Katılımı

Bugün sosyal ve iktisadi kalkınmanın gerçekleşmesi, sosyal adaletin gerçekleşmesi için kadın etkin bir üretici güç olarak görülmektedir. İktisadi hayata kadınların katılımı iktisadi kalkınmanın ölçülerinden biri olarak değerlendirilmektedir (Bağrıysan, 1991: 4). Ancak İran’da kadınların eğitime ve işgücüne katılımlarında erkeklere göre gözle görülür eşitsizlikler görülmektedir. 2006 yılındaki verilere göre ülkede çalışan nüfusun yaklaşık 2.8 milyonunu (% 13.6) kadınlar oluşturmaktadırlar ki bu çalışan kadınların yaklaşık % 36’sı yükseköğretim mezunlardır (Mohemmedi, 2009). Bununla birlikte bugünkü piyasada, üniversite mezunu kadınlar arasında işsizliğin arttığı görülmektedir (Çizelge 4). Üniversiteli işsizlerin en büyük kısmını kadınlar oluşturmaktadır (Ferjadi, 2005; Hagigi ve Akberi, 2005). Bu da erkeklerin yükseköğretimde daha fazla pay aldıklarını göstermektedir. Halbuki “kadınlar evlilik nedeni ile lisansüstü öğrenim görme şansına daha az sahiptir” (Kazemi pur, 2003: 107). Bu veriler göstermektedir ki İran’da kadının statüsü evrensel olarak düşük bulunmakta, kadın genellikle erkekle eşit düzeyde eğitim görmemektedir. İktisadi alanda kadının istihdamı, genelde bir ek gelir faaliyeti olarak değerlendirilmekte, ayrıca kadının ev içinde yaptıkları işler, üretken emek olarak sayılmamaktadır. Tablo 4’te İran’da yüksek öğretim mezunlarının işsizlik oranları verilmiştir.

Tablo 4. Yükseköğretim Mezunlarının İşsizlik Oranları

Çalışma durumu	Kadın	Erkek	Genel toplam
Çalışan	842185 % 73.7	1910601 % 89.7	2752786 % 84.1
İşsiz	299649 % 26.2	218478 % 10.2	518127 % 15.8
Toplam	11471834 % 100	2129079 % 100	3270913 % 100

Kaynak: Merkeze Amare İran, 2006

Tablo 4’te de görüldüğü gibi Kadınlar erkeklere göre daha az çalışma fırsatına sahiplerdir. Çünkü kadınların genellikle sınırlı birkaç çalışmada faaliyet göstermektedirler. Kadınlar genellikle köylerde tarım ve dokumacılık, şehirlerde ise eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlerde çalışmaktadırlar. 1996 istatistiklerine göre, çalışan kadınların % 2.3’ü otel ve restoranlarda, % 2’si özel işlerde, % 1.8’i taşıma ve depo işlerinde, % 1’i inşaat işlerinde çalışmaktadır (Merkeze Amare İran, 2002). Geleneksel kültürel değerlerle birlikte sistemin

yapısı kadınların iktisadi katılımlarını çeşitlendirme imkanlarını ellerinden almıştır. Sonuç olarak İran'da kadınlar, son yıllarda yükseköğretime erişim oranları artmasına rağmen yüksek düzeyde işsizlikle yüz yüzedirler.

Çalışma fırsatlarının devlet sisteminin bir çok yüksek düzeyinde de eşitsizlikler kadınların aleyhinedir. Devlet düzeni ve sistemi için müdür ve benzer unvanlarda bulunan kadınların sayısı 1999 yılında sadece % 1.4'tür (Merkeze Umure Mosharekete Zanan, 2002). Kadınların 6. dönemde meclis seçimlerine katılımları sadece % 4.4'tür (Merkeze Umure Mosharekete Zanan, 2002). Ülkenin öğretim kadrosunda kadınların katılımı da çok eşitsizdir (İrejizad, 2000; Vedadhir, 2002; Zahedi, 2002; Hoseyni Lergani, 2007; Canalizade, 2007). Bu oran 2008 yılında sadece % 18.2'idi. Bu oran yardımcı doçent unvanında olan kadınlar için % 8.2 ve doçentlik unvanında sadece % 5.4'tür (Ferestekhah, 2003).

2.SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüz dünyasında, ekonomik büyümenin en önemli ölçütlerinden biri kadınların erkeklerle aynı oranda kalkınma sürecine katılması olarak kabul edilmektedir. Burada yükseköğretimin işgücü verimliliğine olan katkısının önemi vurgulanmaktadır. Kadınların erkekler karşısında yükseköğretime eşit erişim ve eşit koşullarda işgücüne katılım oranları kalkınma ve ekonomik büyümeyenin göstergesidir. Bugün kadınların cinsiyet eşitliğinin ve özgürlüklerinin düzeyini ölçen en önemli göstergeler, eğitim sisteminde kapladıkları yer ve ev dışında işgücüne katılımlarıdır. Gelişmiş ülkelerde kalkınma sürecinde kadın işgücünün etkin ve verimli olarak işgücüne dahil edilmesi yönündeki rolünün artmasına rağmen İran'da kadın işgücünün genel ve mesleki eğitim düzeyi düşüktür. Uygulanan politikaların sonucu olarak köyde kadınlar genellikle aile işçisi, kent yaşamında ise ev kadını konumuna düşmüştür. Yükseköğretim mezunu kadınların işgücüne katılım oranları ile ekonomik büyüme arasında önemli bir ilişki bulunduğundan, İran'da yükseköğretim almış kadınların piyasa ihtiyacını karşılayacak şekilde istihdama katılımları desteklenmemektedir.

Kadınların yükseköğretim ve işgücüne katılımlarının ekonomik ve toplumsal refah düzeyinin yükseltilebileceği açısından çok önemli etkileri olduğu bilinmektedir. Kadınların cinsiyet eşitliğe sahip olmaları onları daha fazla kalkınmaya doğru götürmektedir. Kadınların iktisadi sürece katılımı onlara çeşitli istihdam alanlarında becerilerini artırma imkanı vermektedir. Bu nedenle kadınların eşit çalışma fırsatlarının artırılması amacıyla; farklı istihdam alanlarında kadınların çalışmasını sağlayacak yatırımların yapılması, ilgili bölümlerde üniversite mezunu kadınlar için çalışma fırsatlarının artırılması, kadınların eşit koşullarda öğrenim ve çalışmasına yönelik politikaların oluşturulması, toplumun ihtiyaçları doğrultusunda bazı öğrenim aşamalarında özellikle yükseköğretim ve mesleki bölümlerde yeni bölümlerin açılmasının sağlanması, iş arayan kadınlar için piyasa ihtiyacı doğrultusunda eğitim imkanları kullanılarak istihdam edilebilirliğin artırılması, kadınların yükseköğretim sistemindeki süreçlerde etkin olarak yer almaları yönünde politikaların uygulanması, bilimsel faaliyetlerde eğitimli kadınların becerilerinin kullanılması ve teşvik edilmesi, bilimsel derneklerde kadınların daha fazla katılımı için çaba gösterilmesi, devlet işlerinde kadınların daha fazla yer alması için gerekli önlemler alınmalıdır.

Sonuç olarak İran'da kadınların yükseköğretime katılımlarının düşük düzeyde gerçekleşmesi, kadınların birçok yükseköğretim türünde öğrenim görebilmeleri önünde önemli bir engel teşkil etmektedir. Büyümenin

ancak yükseköğretimin yaygınlaştırılması, nicel ve nitel olarak iyileştirilmesi ve eğitim ve istihdam alanlarında cinsiyet eşitliğinin sağlanması ile mümkün olacağı vurgulanmaktadır.

3. KAYNAKLAR

1. Amadzade, Mustafa (2003), “Ahamiyete Sermayegozariy der Amuzeshe Alye” Pejoheshe Zanan, *Faslnameye Merkaze Motalet ve Tahgigate Zanan*, Dore.1, Shomare .7, (115-140) [Orjinali Farsça].
2. Amiriyanzade, Mansure. Amiriyanzade, Mojde. (2004), “Macmueye Makalate Hamayeshe Nagshe Zanan der Toseye Paydar”, *Vezarete Amuzesh ve Pervereshe Umumye*. (38-39) [Orjinali Farsça].
3. Bağrıyan, M. (1991). *Eshtegal ve Bikari Zanan az Didgahe Tose*, Macele Zanan. [Orjinali Farsça].
4. Bazargan, A. (2002), *Arzeshyabiye Amuzesh (Olgular)*, Entesharate Samet, Tahran. [Orjinali Farsça].
5. Bozeri, S (2002). *Caygahe Zanan der Faaliyethaye Pejoheshiye Keshver*, Mosseye Pejohesh ve Bernameriziye Alye, Tahran. [Orjinali Farsça].
6. Cameron, L.A.etal. (2001). “Educational and Labor Market participation of women in Asia; Evidence from Five countries”. *Education Development and Cultural Change*, (49-66).
7. Ecevit, Y. (2003). Toplumsal cinsiyetle yoksulluk ilişkisi nasıl kurulabilir? Bu ilişki nasıl çalılıbilir?. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25 (4-15).
8. Ferjadi, Golamali. (2005). *Beresiye Niroye Ansani ve Vijegihaye an der Aktesade İran*, Macmuye Makalate Dovomin Hamayeshe Ancomane Camiyetshenasiye İran, Antesharate Merkaze Motalat ve Pejoheshhaye Camiyetiye Asya ve Ogyanusiyeye. [Orjinali Farsça].
9. Ferestekhah. Magsud. (2004). “Zanan, Amuzeshe Alye ve Bazare Kar, *Faslnameye Pejuheshe Zanan*, Doreye 2. Shomare.1, (165-178). [Orjinali Farsça].
10. Ferestekhah, Magsud. (2003). *Mizane Desresiye Zanan be Amuzeshe Alye*, Muasseye Pejohesh ve Bernameriziye Amuzeshe Alye, Tahran. [Orjinali Farsça].
11. Ferestekhah, M. (2000), *Beresiye Merahele Tahavole Daneshgah der İran*, Moseye Pejohesh ve Bernameriziye Amuzeshe Alye, Tahran. [Orjinali Farsça].
12. Ferestekhah, Mokhtari, (2001). *Berresi ve Erzyabiye Amelkerde Shoraye Aliye Angelabe Ferhangi*, Debirkhaneye Shoraye Aliye Angelabe Ferhangi, Tahran. [Orjinali Farsça].
13. Gaini, F. (2006). *Arzyabiye Vaziyete Zanan der Amuzeshe Alye Teye Daheye Akhir 1371-72 ta 1381-82*, Antesharate Ravabete Umumi Shoraye Farhangi- Ajtemayi Zanan, Tahran. [Orjinali Farsça].
14. Ğiyasi, M. (2000). *Berresiye Ravende Vaziyete Amuzeshe Zanan der Amuzeshe Alye İran*, Moesseye Pejohesh ve Bernameriziye Amuzeshe Alye, Tahran. [Orjinali Farsça].
15. Hagigi, K. Akberi, N. (2005), “Berresiye Mosharekete Zanan der tagazaye Ajtemayi beraye Amuzeshe Alye der İran”, *Faslnameye Pejoheshe Zanan*. Shomare.1, Bahar. [Orjinali Farsça].
16. Halek, F. (1995). Negshe Zan der Tahgigat” Macmye Makalate Kongere Negshe Zan der Ulum, Sanat ve Toseye. *Deftere Umure Zaname Nahat Riyasete Cumhuyi*, Tahran, (53-68). [Orjinali Farsça].

17. Hoseyni Lergani, M. (2007). “Mosharekete Zanane Ozve Hayete Almi Nesbet be Mardame Ozve Hayete Almi der Samthaye Modiriyete Daneshgahi”. *Terhe Pejoheshi, Moesseseye Pejohesh ve Bernameriziye Amuzeshe Alye*. [Orjinali Farsça].
18. İmani, Mustafa. Merdiha, Murtaza. (2002). “Berresiye Peyamedhaye Afzayeshe Daneshjohaye Zan”, Vezarete Ulume Tahgigat ve Fanaveri, *Deftere Motaleat ve Bernameriziye Farhangi ve Ajtemayi, shomaye.28*. [Orjinali Farsça].
19. İrejizad, Azam. (2000). “Berresiye Moşarekete Keyfiye Zanan der Amuzeshe Alye ve Araeye Rahkarhayi Cahate Afzayeshe An”, *Macmuye Makalat ve Gozareshhaye Kongereye Zan, Daneshgah, Ferdaye Behter, Vezarete Ulum, Tehgigat ve Fanaveri, Mavenete Ferhangi ve Ajtemayi, Tahran* [Orjinali Farsça].
20. İrejizad, Azam. (1995). “Berresiye Vaziyete Zanane Daneshgahi der Reshtehaye Ulum Paye ve Fani ve Muhandisi”, *Der Macmuye Makalate Kongere Nagshe Zan der Alm, Sanat ve Toseye*. Tahran: Deftere Umure Zanane Nahade Riyasete Cumhuri, safhey. (305-326). [Orjinali Farsça].
21. Khamse, A. (2000). “Roshte Kammiye Daneshjoyane Dokhter ve Ayendeye Amuzeshe Alye”, *Macmuye Makalat ve Gozareshhaye Kongereye Zan, Daneshgah, Ferdaye Behter, Vazarete Ulum, Tehgigat ve Fenaveri, Mavene Ferhangi ve Ajtemayi*. [Orjinali Farsça].
22. Kazemi pur, Şahla. (2001). *Revande Tahavolate Camiyete Daneshamuzi ve Daneshjoyiye Kashver Taye Salhaye 1355-1377 ba Tekiye ber Sahme Zanan der in Guruhha der: Toseye Mushakerete Zanan der Amuzeshe Alye*. Seddige Shakuri Rad, Tahran: Deftere Motalate ve Bernameriziye Ferhangi ve Actemayi. [Orjinali Farsça].
23. Kazemi Pur, Ş. (2003). “Çaleshhaye Ashtegale Zanane Daneshamukhte der İran”, *Zanan ve Amuzeshe Alye, Pejoheshde Motaleate Ferhangi ve Ajtemayi, Tahran*. [Orjinali Farsça].
24. Merkeze Amare İran. (2002), *Salnameye Amariye İran*; Sazmane Modiriyet ve Bernamerizi, Tahran. [Orjinali Farsça].
25. Merkeze Umure Mosharekete Zanan (2002). *Beresiye Acmaliye Vaziyete Zanan Az Sale 1355 ta Sale 1380*, Modiriyete Amar ve Bernamerizi. [Orjinali Farsça].
26. Mohemmedi, A. (1995). “Avamele Moser der Adame Huzure Faale Zanan der Ganungozari, Siyasetgozari ve Bernameriziye Acrayi”, *Macmuye Makalate Kongere Nagshe Zan der Ulum, Sanat ve Toseye*. Tahran: Deftere Umure Zanane Nahade Riyasete Cumhuri, (105-122). [Orjinali Farsça].
27. Mohemmedi, A. (2009). Vaziyete Zanane Daraye Tehsilate Alye der Bazare Kare İran. <http://www.Meydaan.org/show Article: , 409>. [Orjinali Farsça].
28. Mahbub, İran. Taheriyani ferd, Calil, Sahel. (2005). “Avamele Moser ber Aruzuhaye Shoğliye Nocavanan der Shahre Shiraz”. *Macmuye Makalate Dovemin Hamayeshe Ancomene Camiyetshanasie İran. Antesharate Merkaze Motalat ve Pejoheshhaye Camiyetiye Asya ve Ogyanusie*, Tahran. [Orjinali Farsça].
29. Moesseye pejohesh ve bernameriziye amuzeshe aliye iran. (2008) amare amuzeshe iran, gozareshhe salhaye mokhtelef be vije sale tehsiliye 1384-85. Tahran. [Orjinali Farsça].

30. Merkeze Amare İran, (2006). Netayeje Sershomariye Umumiye Nufus Ve Mesken salhaye 1355,1365, 1375 [Orjinali Farsça].
31. Moaseye Pejohesh ve Bernameriziye Amuzeshe Alye, (1989), *Amare Amuzeshe Alye İran, Gozaresh Salhaye Mokhtelef ve be Vije Sale Tahsiliye 1384-1358. [Orjinali Farsça].*
32. Saber, F ve diğerleri (1995). “Beresiye Nagshe Zanan der Ahdaf ve Siyayethaye Amuzeshiye Bernamhaye Toseye Keshver”, der Macmuye Makalete Kongere Nagshe Zan der Ulun, Sanat ve Toseye. *Deftere Umure Zaname Nahade Riyasete Cumhuri, Tahran, (151-172). [Orjinali Farsça].*
33. Salehi, İbrahim (2001). *Beresiye Gostereshe Amuzeshe Alye der İran ba Rujue Kas be Mosharekete Zanan*, Tercomeye Asmail Danyalpor, Tahran: Entesharate Almi ve Ferhangiy, (31-58). [Orjinali Farsça].
34. Salehi, İbrahim. (2001). *A study of the Expansion of the Higher Education in Iran with particular Reference to Women's participation* , Doktora thesis, University of Bath, Bath.
35. Şekuri rad, Seddige. (2001), *Toseye Mosharekete Zanan der Amuzeshe Alye*, Deftere Bernameriziye Ajtemaye ve Motalate Ferhangi. [Orjinali Farsça].
36. Sarokhani, B. (2002). *Deramedi ber Cameshenasiye Khanevade, Serush, Tahran. [Orjinali Farsça].*
37. Sazmane Modiriyet ve Bernameriziye Keshver, (1999). *Gozaresh Melliye Toseye Ansaniye Cumhuriyete Aslmaiye İran, Tahran [Orjinali Farsça].*
38. UNIECO (2001). *Human Development Report*, Oxford.
39. Vedadhir, Abuali. (2002). “Zanan ve Amuzeshe Alye Takvine Hoviyeti Novin Beraye Zanan der Amuzeshe Alye İran” *Ketabe Zanan, Fesnameye Shoraye Ferhangi Ajtemayi Zanan*, Tahran, shomayeye 15. [Orjinali Farsça].
40. Vanvaley, T.L. (2001). “Recent changes in higher education and Their ethical implication”, *Teaching sociology*, 21, (1-8).
41. Zahedi, shamsolsadet. (2002). “Tegirate Caygahe Shogliye Zaname Daneshgahi der Yek Dehe”, *Fesnameye Pejoheshe Zanan, Shomareye.4, Paiz. [Orjinali Farsça].*